

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313.2019.7.18>**Сергій Мельник,**

кандидат юридичних наук, полковник юстиції,
начальник військово-юридичного факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
здобувач юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ПРИНЦИПИ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено дослідженню принципів військового управління в адміністративно-правовому аспекті. Встановлено, що правові принципи військового управління дозволяють зробити діяльність його різноманітних суб'єктів більш планою, виваженою, чіткою й конкретною. Визначено, що серед них є такі фундаментальні принципи, як законність, об'єктивність, системність, повнота, комплексність, розумна ініціатива і гласність, у поєднанні з принципами єдиноначальності й суворості військової дисципліни. Аргументовано, що всі ці принципи прямо або опосередковано впливають з права, з окремих правових норм, а тому їх можна вважати правовими (адже принцип централізації керівництва військового управління реалізується й забезпечується виключно за допомогою правових засобів). Проаналізовано, що у військово-юридичних джерелах виділяють загальні принципи, тобто ті загальнообов'язкові й беззаперечні вимоги, якими мають керуватися всі суб'єкти управління незалежно від свого статусу, і принципи управління на рівні галузі (галузеві принципи) або на статусному рівні – інституційному, організаційному, груповому. Із найбільш загальних виділяють принципи законності управлінської діяльності, соціальної спрямованості, об'єктивності, комплексності, системності і гласності. До специфічних принципів військового управління належать принципи централізації керівництва, єдиноначальності й суворості військової дисципліни. Встановлено, що наведений перелік принципів військового управління у статті не є вичерпним, оскільки військове управління є багатогранною діяльністю і не може ними обмежитись. Підкреслено, що існують також принципи, безпосередньо пов'язані з діяльністю суб'єктів, які реалізують військове управління (вони пронизують своїм впливом повноваження вищих органів державної влади у сфері військового управління). Акцентовано увагу на тому, що в межах військового управління досить важливо забезпечити стабільність основних процесів при можливості існування відповідної динаміки, скажімо, щодо змін, пов'язаних із новими управлінськими стандартами й використанням новітніх технологій. Визнано, що принципи військового управління мають відповідати розвитку права, його системі, в тому числі й тієї її частини, що спрямована на унормування питань військового управління.

Ключові слова: військовослужбовець, військове управління, військова служба, принципи, сектор безпеки та оборони, національна безпека, обороноздатність, законність управлінської діяльності, соціальна спрямованість, об'єктивність, комплексність, системність, гласність, єдиноначальність, військова дисципліна.

Постановка проблеми. Військове управління як складне соціально-правове явище, що виникає в межах організації й функціонування Збройних Сил та інших військових формувань, деяких правоохоронних органів, у яких запроваджено проходження військової служби, безпосередньо пов'язано з дуже важливими і складними завданнями, що покладаються на державу, – забезпечення її національної безпеки й обороноздатності. У зв'язку із цим діяльність різних суб'єктів, які здійснюють військове управління, повинна бути чітко й доволі детально врегульованою різноманітними соціальними нормами, причому за безумовного домінування норм

права. Серед правових норм можна виділити правові принципи, які акумулятивно відбивають найважливіші правові ідеї й цінності й мають складний політико-правовий характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Загалом питаннями військового управління займалися такі українські вчені, як В. В. Богущкий, Є. І. Григоренко, С. Ю. Поляков та ін. Однак окремої уваги принципам військового управління не було приділено.

Мета статті. Виходячи з наведеної нами постановки проблеми у загальному вигляді у статті ми **ставимо за мету** на підставі аналізу наукових поглядів надати теоре-

тико-правову характеристику принципів військового управління. Зазначена мета передбачає виконання таких завдань: надання визначення принципам військового управління, відстеження специфіки реалізації принципів військового управління.

Виклад основного матеріалу. Як зауважує Т. Є. Кагановська, право – це особливий соціальний регулятор, що відіграє найсуттєвішу роль у всіх сегментах суспільного й державного життя, оскільки воно встановлює засади нормативної регламентації всіх значущих сфер суспільних відносин. Це забезпечується передусім завдяки тому, що у праві сконцентровано правові принципи як основні й найсуттєвіші керівні ідеї, ключові засади, на яких ґрунтується вся правова система України. При цьому під принципами права вчена розуміє системоутворюючі засади, узагальнені керівні положення й ідеї, безумовні й абсолютні правові вимоги, які чинять спрямовуючий вплив як на процес правотворчості, так і на процес реалізації права і які повинні беззастережно й неухильно застосовуватись у всіх царинах державного й суспільного життя [1, с. 102].

Є сенс наголосити, що це загальне формулювання доволі влучно підходить для тлумачення специфіки реалізації і принципів військового управління. Адже в межах військового управління може мати місце процес як правотворчості, так і реалізації права в тому числі і шляхом правозастосування: суб'єкти військового управління здійснюють його за допомогою видання правових актів військового управління. До того ж, як стверджується в наукових джерелах, деякі з принципів управління передбачають поглиблене вивчення об'єктивної потреби в ухваленні управлінських рішень, у правильному виборі засобів виконання завдань, в оптимальному визначенні змісту й форми ухваленого рішення з обов'язковим прогнозуванням можливих наслідків [2, с. 46].

Доволі точно підходить до трактування принципів з точки зору науки загальної теорії держави і права О. Ф. Черданцев, указуючи, що знання й цілепокладання – це основа принципів. Принципи, оскільки вони є положеннями, що мають нормативний характер директив, спрямовують діяльність людей у тій чи іншій сфері суспільного життя [3, с. 32]. У межах військового управління велике значення має правильне її спрямування за допомогою сукупності принципів управління діяльності військослужбовців з виконання завдань, що покладаються на військове управління.

Змістовно характеризуючи основоположні принципи права, С. П. Погребняк стверджує,

що вони становлять собою систему найбільш загальних і стабільних імперативних вимог, закріплених у праві, які є концентрованим вираженням найважливіших сутнісних рис і цінностей, притаманних цій системі права, й визначають її характер і напрями подальшого розвитку [4, с. 37]. У цьому визначенні варто звернути увагу на те, що принципи виступають стабільними засобами загальної регламентації суспільних відносин. Цілком очевидно, що в межах військового управління доволі важливо забезпечити стабільність основних процесів при можливості існування відповідної динаміки, скажімо, щодо змін, пов'язаних з новими управлінськими стандартами й використанням новітніх технологій. Крім того, важливим слід визнати те, що ці принципи мають відповідати розвитку права, його системи, в тому числі й тієї її частини, що спрямована на унормування питань військового управління.

Наведені загальнотеоретичні підходи й визначення можуть бути використані й у конструюванні дефініції принципів військового управління. Так, автори вже згаданого навчального посібника принципами військового управління назвали системоутворюючі базові засади, керівні положення й ідеї з найвищим рівнем узагальнення, безумовні й абсолютні вимоги, чітко зафіксовані в чинному законодавстві, які беззаперечно й неухильно повинні реалізовуватись в усіх сферах управлінської діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань [5, с. 70].

Як зауважує І. О. Остапенко, військове управління здійснюється на підставі загальних принципів управління і специфічних принципів, зумовлених суттю й особливостями військово-управлінської діяльності. Принципи цього управління забезпечують інтеграцію окремих видів управлінської діяльності в різних підрозділах системи управління, їх взаємну узгодженість і загальну спрямованість на реалізацію поставлених цілей. На їх підставі організовується процес управління, тобто науково обґрунтоване впровадження дій для виконання управлінських функцій, вибір методів і прийомів управлінського впливу [6, с. 59]. Потрібно звернути увагу й на ту частину наведеного вище визначення, де абсолютно правильно підкреслюється: (а) принципи військового управління можна поділити на загальні і специфічні, і (б) вони забезпечують узгодженість діяльності суб'єктів військового управління і спрямування їх усіх у сукупності на виконання стратегічних завдань із забезпечення національної безпеки й обороноздатності держави.

За рекомендацією деяких науковців, принципи військового управління треба розглядати як загальні пропозиції щодо дій та

ухвалення рішень, за умови дотримання яких забезпечуються ефективне управління й розвиток об'єкта цього управління. При цьому, зауважують учені, ці принципи склалися (формулювалися) й перевірялися на практиці протягом усього періоду розвитку як армії, так і людства в цілому. Саме тому вони повинні враховуватися й виконуватися у практичній діяльності командирами й органами на всіх рівнях [7, с. 44]. Інакше кажучи, принципи виступають найважливішими керівними засадами, які повинні беззастережно реалізовуватися у діяльності всіх без винятку суб'єктів військового управління для досягнення максимальних результатів у сфері військового управління з виконання поставлених завдань. Вони є найбільш універсальними, виваженими й адекватними ідеями, оскільки були апробовані тривалим досвідом військової діяльності в різних історичних умовах.

Також варто враховувати й те, що більшість принципів військового управління зафіксовано безпосередньо у правових нормах. Це зумовлено тим, що військове управління, як діяльність суб'єктів військового управління з реалізації державної правової політики у сфері національної безпеки й оборони України, реалізується в межах відповідних правових форм, тобто чітко регламентується правом. А це означає, що основні базові й беззаперечні вимоги, які стосуються військового управління, є принципами саме правовими.

У межах військового управління існують також принципи, які хоча прямо й не зафіксовані в чинному законодавстві, але відпрацьовані багаторічною практичною діяльністю суб'єктів з його реалізації. Вони не суперечать законодавству і стосуються переважно ефективності цього управління, застосування тих чи інших управлінських технологій. У разі їх порушення матиме місце зниження ефективності, а завдання, що стоять перед військовим управлінням, не будуть вирішені або будуть виконані неналежно, у зв'язку з чим норми права, які встановлюють конкретні завдання перед суб'єктом військового управління із забезпечення національної безпеки й оборони України, не будуть реалізовані. Відповідно, може постати питання про притягнення винних військовослужбовців до юридичної відповідальності. З огляду на це, можна говорити про те, що принципи військового управління передбачені як прямо (безпосередньо) нормами права, так і впливають з їх приписів, ґрунтуючись на досвіді військового управління.

Саме тому ми не можемо повною мірою погодитися з позицією Г. О. Пономаренко, яка, аналізуючи принципи управління щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави, стверджує, що вони завжди закріплені у

правових нормах, а їх невиконання тягне за собою юридичну відповідальність [8, с. 49]. Її вищевказана позиція є не зовсім зрозумілою, оскільки далі за текстом учена стверджує, що тільки частина управлінських принципів, що стосуються відносин із забезпечення внутрішньої безпеки держави, регулюється правом, тобто лише ті, в упорядкуванні яких виникає об'єктивна потреба. Більша ж частина принципів, не втілюючись у правову форму, не породжує нових, не змінює й не припиняє свого існування в будь-яких правовідносинах [8, с. 50]. Виникає закономірне запитання: а чи існують взагалі принципи, які стосуються цієї частини управління? Якщо так, то чи можна їх розглядати як правові? Приміром, у роботі з інформацією, що надійшла до командира з неформальних каналів, чи варто використовувати принцип її достовірності, правдивості, а також чесності й неупередженості тієї особи, яка її повідомила? Отже, в роботі поза межами правових форм, яка є елементом повсякденної діяльності суб'єктів військового управління, враховуються принципи, які безпосередньо в чинному законодавстві не зафіксовані, а значить, вони не можуть розглядатися як правові.

Військове управління, як складова частина державного управління, має свої особливості порівняно з управлінням, що реалізується в інших державних сферах. Разом із тим воно здійснюється на підставі загальних і специфічних принципів державного управління, а найбільш характерними для військового управління є принципи централізації, єдиноначальності й військової дисципліни [9, с. 95].

Погоджуючись у цілому з тим, що названі принципи притаманні військовому управлінню, слід наголосити, що військова дисципліна може бути різною, тобто вона може бути низькою або високою, її рівень може бути задовільним або незадовільним. Саме тому говорити про те, що принципом військового управління є просто військова дисципліна, не зовсім коректно. Варто підкреслити, що така дисципліна повинна бути суворою, оскільки тільки так військове управління зможе досягати відповідних результатів. Дисциплінарний статут Збройних Сил України (ст. 1), наводячи тлумачення поняття «військова дисципліна», підкреслює, що вона є бездоганим і неухильним додержанням усіма військовослужбовцями порядку і правил, установлених військовими статутами й іншим законодавством України. Значить, формулюючи військову дисципліну як принцип, слід указувати на те, що він повинен мати високий рівень.

Правові принципи військового управління дозволяють зробити діяльність його різноманітних суб'єктів більш планомірною, виваженою, чіткою й конкретною. Серед них

є такі фундаментальні принципи, як законність, об'єктивність, системність, повнота, комплексність, розумна ініціатива і гласність, у поєднанні з принципами єдиноначальності й суворой військової дисципліни. Усі ці принципи прямо або опосередковано впливають із права, з окремих правових норм, а тому їх можна вважати правовими. Наприклад, принцип централізації керівництва військового управління реалізується й забезпечується виключно за допомогою правових засобів.

У військово-юридичних джерелах виділяють загальні принципи, тобто ті загальнообов'язкові й беззаперечні вимоги, якими мають керуватися всі суб'єкти управління незалежно від свого статусу, і принципи управління на рівні галузі (галузеві принципи) або на статусному рівні – інституційному, організаційному, груповому. Із найбільш загальних виділяють принципи законності управлінської діяльності, соціальної спрямованості, об'єктивності, комплексності, системності і гласності. До специфічних принципів військового управління відносять принципи централізації керівництва, єдиноначальності й суворой військової дисципліни.

Висновки

Наведений перелік принципів не є вичерпним, оскільки військове управління є багатогранною діяльністю і не може ними обмежитись. Існують також принципи, безпосередньо пов'язані з діяльністю суб'єктів, які реалізують військове управління. Вони пронизують своїм

впливом повноваження вищих органів державної влади у сфері військового управління.

Список використаних джерел:

1. Кагановська Т. Є., Григоренко Є. І. Основи загальної теорії права : навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 144 с.
2. Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади : монографія. Харків: Вид. ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. 246 с.
3. Черданцев А. Ф. Логико-языковые феномены в юриспруденции : монографія. Москва: Норма ИНФРА-М, 2012. 247 с.
4. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків: Право, 2008. 240 с.
5. Тищенко М. М., Богущкий В. В., Григоренко Є. І. Військова адміністрація : навчальний посібник. / за заг. ред. М. М. Тищенко. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків: Право, 2014. 172 с.
6. Остапенко І. О. Адміністративно-правовий статус начальника військового гарнізону в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 23 с.
7. Основи військового управління : навчальний посібник / за заг. ред. С. Ю. Полякова. Харків: НУ ЮАУ, 2014. 240 с.
8. Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади : монографія. Харків: Вид. ФО-П Вапнярчук Н. М., 2007. 240 с.
9. Основы военного права : учебное пособие / под общ. ред.: Н. А. Горбатка, С. Б. Матвийчука, О. В. Шелкова. Минск: ИВЦ Минфина, 2011. 373 с.

The article is devoted to the study of the principles of military management in the administrative-legal aspect. It is established that the legal principles of military management allow the activities of its various entities more systematic, balanced, precise and concrete. It is determined that among them there are such fundamental principles as legality, objectivity, systemicity, completeness, complexity, reasonable initiative and publicity, in combination with the principles of united command and strict military discipline. It is argued that all these principles directly or indirectly derive from the law, from certain legal norms, and therefore they can be considered legal (in fact the principle of centralization of the leadership of military management is realized and provided exclusively by means of legal means). Among the most general features of the legality of management activity, social orientation, objectivity, complexity, systemicity and transparency. The specific principles of military management include the principles of centralization of leadership, united command and strict military discipline. It is established that the above list of principles of military management in the article is not exhaustive, since military management is a multi-faceted activity and can not restrict them. It is emphasized that there are also principles directly related to the activities of entities that implement military management (they permeate their influence of the powers of the highest bodies of state power in the field of military management). The emphasis is placed on the fact that within the military management it is important to ensure the stability of the main processes, if possible, of the appropriate dynamics, for example, regarding changes related to new management standards and the use of the latest technologies. It is recognized that the principles of military governance should correspond to the development of law, its system, including that part, aimed at regulating issues of military governance.

Key words: military serviceman, military service, military service, principles, security and defense sector, national security, defense capability, legality of management activity, social orientation, objectivity, complexity, systemicity, transparency, unity, military discipline.